

взагалі. Книги А. де Куатьє змушують шукати, мислити, рефлексувати. Пошукам відповідей на одвічні питання й присвячені цикли романів автора «У пошуках скрижалів» і «Таємниця Печаток».

О. DANYLCHUK
Mykolaiv

**DANTE AND ANHEL DE KUATE: THE COMMON GROUND
(INTERPRETATION OF DANTESQUE CHARACTER SKETCHES IN ANHEL
DE KUATE'S «LUCIFER'S CONFESSION»)**

The features of the artistic manner of a modern prose writer Anhel De Kuate are studied in the article. It is emphasized that the subject matters and issues of the author's novel «Lucifer's Confession» are associated with the «Divine Comedy» by Dante.

Keywords: the Middle Ages, Renaissance, Dante, Anhel De Kuate, Jesus Christ, Lucifer.

О. М. ДАНИЛЬЧУК
г. Николаев

**ДАНТЕ И КУАТЬЭ: ТОЧКИ СОПРИКОСНОВЕНИЯ
(ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРАЗОВ ДАНТЕ В РОМАНЕ А. ДЕ КУАТЬЭ «ИСПОВЕДЬ ЛЮЦИФЕРА»)**

В статье исследуются особенности художественной манеры современного прозаика А. де Куатьэ. Подчеркивается, что тематика и проблематика романа автора «Исповедь Люцифера» связана с «Божественной комедией» Данте.

Ключевые слова: средневековье, Возрождение, Данте, А. де Куатьэ, Иисус Христос, Люцифер.

Стаття надійшла до редколегії 22.08.2014 р.

УДК 821.161.2.09Дов73ач

В. С. ДОНІЙ

м. Херсон

victoriyadoniy@rambler.ru

**ЕЛЕМЕНТИ НАТИВІЗМУ В КІНОПОВІСТІ
О. ДОВЖЕНКА «ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА»**

У статті розглянуто основні аспекти теорії нативізму. Зроблено спробу виокремити нативістичні концепти в художньому тексті кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна».

Ключові слова: нативізм, концепт, образ, кіноповість.

Сприйняття та свідоме ставлення до світу формується у процесі взаємодії багатьох чинників – господарських, соціальних, духовно-культурних, етнічних тощо. Вони утворюють парадигму способів бачення світу, розумового складу, уяви або колективних уявлень, що в цілому йменують ментальністю. Події певного історичного періоду зумовлюють погляди, прагнення, настрої, мету життєдіяльності людини.

Таким чином, кожна історична епоха – це «ментальний стан людини, яка встановлює собі межі сприйняття і розуміння, межі привласнення та діяльності» [12, 83] і відображається, зокрема, в літературі. Сучасні літературознавчі дослідження розставляють акценти

на поняттях «ментальність», «національна культура», «національна ідентичність», «посттоталітарна свідомість», «постімперська традиція», що містять в собі нативістичні відтінки. Лише творцям художнього слова, які безмежно люблять свій народ, доля якого їх глибоко хвилює, вдається продукувати зазначені феномени у своїй творчості. Саме до таких неординарних особистостей належить Олександр Петрович Довженко, чиї твори сповнені щирого болю за Україну, уваги та великої гордості у дні звитяги та праці.

Творчий доробок О. Довженка став об'єктом досліджень О. Бабишкіна, Ю. Барабаша, С. Коби, М. Куценка, Ю. Кочерган, С. Плачинди, І. Семенчука, Д. Шлапака, опублікованих за

часів радянського періоду. Новим науковим підходом характеризуються сучасні праці літературознавців: О. Безручка, В. Гребнєвої, Т. Дятленко, Р. Корогодського, І. Кошелівця, В. Марочко, Г. Магузи, Н. Медвідь, С. Тримбача, А. Шаргородської тощо, увага яких зосереджена на проблемах національної психології, трансформації ментальності українського народу, ідентифікації автора в кіноповістях та сценаріях О. Довженка.

Відтак, мета нашої розвідки – відстежити нативістичні мотиви та специфіку їх відображення у кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна».

Нативізм (походить від англійського слова «native», що перекладається як «споконвічно властивий, природний, природній») приймає існування вроджених ідей (знань, властивостей), незалежних від експериментів, із цих ідей і виводиться пізнання. Виходячи з цього судження, у філософії поняття нативізм використовують для означення поглядів, згідно з якими у людини існують вроджені ідеї. В. Євтух, базуючись на наукових поглядах антрополога культури Е. Новицької, зазначає, що нативізм «відтворює реанімацію власної культури; цей термін вживають також, коли йдеться про політику захисту та піднесення значення традиційної культури» [6]. У літературознавстві явище нативізму бере свій початок в американській літературі та найбільшого розквіту досягає в 20–30-х роках XIX ст. За визначенням відомого російського дослідника американістики Ю. Ковальова, нативізм можна розглядати як «культурний і літературний рух романтизму, зміст і пафос якого, полягає в художньо-естетичному освоєнні Америки, її природи, історії, суспільно-політичних інститутів, її характеру» [8, 42].

Для творів нативістичного спрямування характерні осмислення національної дійсності, природи, історії, спроба художнього дослідження. На думку російської дослідниці цієї інтерпретаційної стратегії О. Благодьорової, автор повинен звільнитися від звички імітувати, насмілитися думати, відчувати і виражати свої почуття, вчитися у природи, а не в тих, хто її спотворює. Саме це впливає на оригінальність ідей, здатність до одухотворення нації, що спонукає творення національної літератури.

Слід зазначити, що сучасний літературознавець О. Юрчук, розглядаючи нативізм як

основу мистецької концепції представників Житомирської прозової школи, акцентує увагу на тому, що «нативізм характеризується відродженням автентичної культури та протиставленням її культурі-агресору» [17, 155].

Отже, можемо виокремити такі нативістичні доміанти як закоханість у природу рідного краю, любов до Батьківщини, збереження та популяризація національної культури, що досягаються шляхом художньо-естетичного освоєння природи, історії, осмислення національно-історичної дійсності.

У кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» осмислення буття українського народу інтерпретовано очима малого Сашка та дорослого Олександра Довженка. З вершини вже своєї людської зрілості головний герой прагне усвідомити свою природу, перші враження від пізнання світу, нелегку долю придеснянських хліборобів, закоханих у працю; національні звичаї, їх первісні джерела. Виражаючи щирі почуття, автор увага акцентує на нативістичних доміантах ментальності українців: сентиментальності та ліризмі, які визначають спосіб їхнього сприйняття світу: «Любив я, коли хтось на дорозі вночі, проходячи повз нас, казав: «Здрастуйте». І любив, коли дід одказував: «Дай бог здраствувати». Любив, коли скидалась велика риба в озері чи в Десні на заході сонця. Любив, їдучи на возі з луку, дивитися, лежачи, на зоряне небо. Любив засинати на возі і любив, коли віз спинявся коло хати в дворі і мене переносили, сонного, в хату. Любив скрип коліс під важкими возами в жнива. Любив пташиний щебет у саду і в полі. Ластівок любив у клуні, деркачів – у лузі. Любив плескіт води весняної. І жаб'яче ніжно-журливе кумкання в болоті, як спадала вода весняна. Любив співи дівочі, колядки, щедрівки, веснянки, обжинки. Любив гупання яблук в саду у присмерку, коли падають вони несподівано в траву. Якась тайна, і сум, і вічна неухильність закону почувалися завжди в цьому падінні плода. І грім, хоч мати і лякалась його, любив я з дощем і вітром за його подарунки в саду. Але більше за все на світі любив я музику. Коли б спитав мене хто-небудь, яку я музику любив у ранньому дитинстві, який інструмент, яких музик, я б сказав що більш за все я любив слухати клепання коси» [4, 166].

Найкращою музикою для письменника є клепання коси, адже, період сінокоосу назавжди

врізався в пам'ять малого Сашка. Взірцем праці для хлопця стає рідня: батько з «внутрішньою високою культурою думок і почуттів», дід Семен, який був «схожий на Бога», дядько Самійло. Ось так О. Довженко характеризує батька: «Скільки він землі виорав, скільки хліба накопив! Як вправно робив, який був дужий і чистий. Тіло біле, без єдиної точки, волосся блискуче, хвилясте, руки широкі, щедрі. Як гарно ложку ніс до рота, підтримуючи знизу скоринкою хліба, щоб не пократать рядно над самою Десною на траві. Жарт любив, точене, влучне слово. Такт розумів і шанобливість» [4, 170]. Автор презентує батька працюючим, дужим чоловіком, що поважає людей, має почуття гумору й ці риси української ментальності гармонійно поєднуються в його особистості. Лише некрасивий, безбарвний, убогий одяг псував перфектний вигляд українця. Однак, для Сашка батько всеодно залишався гарним і під час звичайних сімейно-побутових ситуацій, і в часи фашистської неволі, адже, «стільки крилося в ньому багатства» [4, 170].

Нативістичні елементи, а саме, працюючість та господарність втілено також і в образі дядька Самійла, що й підтверджується словами: «він мав свій талант і знайшов себе в ньому. Він був косар. Він був такий великий косар, що сусіди забули навіть його прізвище і звали його Самійло-косар, а то й просто Косар. Орудював він косою, як добрий маляр пензлем, легко і вправно. Коли б його пустили з косою просто, він обкосив би всю земну кулю, аби тільки була добра трава та хліб і каша». [4, 188]. Детальний опис сінокосу засвідчує важливість цієї пори в матеріальному та духовному житті Довженків, бо «праця для них була внутрішньою потребою, першоосновою їхнього буття» [14, 54].

У цьому контексті відтворено один з головних образів кіноповісті – образ матері. Любов до рідного краю, працюючість, повага та шана до людської праці притаманні Одарці Єрмолаївні. Вона зображена в щоденних клопотах, але сповнена любові та піклування, переживань про свою родину, дітей (тут доречно згадати щемливі епізоди про трагічну смерть чотирьох дітей і народження дівчинки – В. Д.) є архетипом української жінки в цілому, жінки-трудівниці, жінки-годувальниці, жінки-берегині.

Слід зазначити, що родинні стосунки завжди відігравали важливу роль у житті україн-

ців. Саме через духовну єдність поколінь забезпечується виховання шанобливого ставлення до людей, яке також є складовою національної ментальності. Так, наприклад, щоб залагодити свою провину перед бабою за зірвану моркву у головного героя виникає ідея: «Що ж його зробить? – думав я, залишивши ластівок. – Піду на вулицю шанувати великих людей. Дід казав, що за це прощається багато всяких гріхів на тім світі. Піду знімати перед ними шапку й казати «здрасуйте» [4, 163], що є проявом традиційного родинного виховання українців, успадкування духовних та культурних надбань свого народу.

Самобутнім є мовлення героїв, особливо це стосується образу баби Марусини. Значне вживання прокльонів, які нібито повинні мати негативне спрямування, навпаки, надає наративу унікальності й оригінальності. Баба зовсім не прагнула заподіяти зла своєму онуку, про що свідчить використання зменшувальних суфіксів у словах-прокльонах, а іноді, переростання прокльонів у пісню. Прокльони «лились з її вуст невинним потоком, як вірші з натхненного поета» [4, 158] і були проявом її людської вдачі.

Таким чином, життя і праця на рідній землі сформували духовний світ, характер, світобачення головного героя. «Українська природа для майбутнього письменника була найпершим і справжнім навчителем життя, джерелом духовного натхнення» – влучно зауважує Н. Медвідь [14, 53]. З дитинства малий Сашко мав вроджене відчуття природної краси, яка надавала побутовій дійсності родини Довженків любові і злагоди, затишку, родинного тепла, окриляла, наповнювала силою: «Прокидаюсь на березі Десни під дубом. Сонце високо, косарі далеко, коси дзвенять, коні пасуться. Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса! Лози, висип, кручі, ліс - все блищить і сяє на сонці. Стрибаю з кручі в пісок до Десни, миюся, п'ю воду. Вода, ласкава, солодка. П'ю ще раз, убрівши по коліна і витягнувши шию, як лошак, потім стрибаю на кручу і гайда по сінокосу. І вже я не ходжу, а тільки літаю, ледве торкаючись луку» [4, 183]. Головний герой пізнав радість спілкування з природою, що вабила його плюскотом води, ароматом в'ялої трави та квітів, гупанням яблук, тощо, зумів побачити природні явища, що увиразнюють велич та красу навколишньої місцевості.

Отже, через демонстрацію сукупності цінностей, звичок, дій у творі осмислюється буття народу, що є однією з найважливіших складових формування свідомості як такої, котра звертається до самої себе і також є підґрунтям власної осмисленості, котра трансформується в національну самоідентифікацію. Головний герой тонко відчуває проблеми суспільства, в якому він живе і є невід'ємною його частиною, і вузький соціум стає проєкцією всіх українців: «загибає не село моє, а весь народ. Чи може бути щось жахливішого в світі!» [4, 181]. У кіноповісті відчувається особлива відвертість автора, завдяки якій здійснюється комунікативний зв'язок тексту з реальним читачем і в цьому полягає, власне, авторська оригінальність. Необхідно підкреслити, що екзистенційні складові української національної свідомості трансцендуються із ментальної «традиційності», «автентичності», «справжності», «вдачі», «складу мислення» та знаходять зображення письменником у творі.

З огляду на все вищесказане, можемо дійти висновку, що в кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» представлено парадигму нативістичних концептів, а саме: любов до краси природи, рідного краю, працьовитість і шанобливе ставлення до людей та їхньої праці, сентименталізм, ліризм, гумор, що реалізуються в характеристиці образів як вкорінені, невід'ємні, самобутні ознаки національної ментальності.

Список використаних джерел

1. Безручко О. В. Невідомий Довженко / Олександр Вікторович Безручко / НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. — К.: Фенікс, 2008. — 310 с.
2. Благодєрова Е. Черты нативистского повествования в произведениях Н. Готорна 1830–1840-х

- годов / Елена Благодєрова // Вестник Полоцкого государственного университета — 2014. — № 2. — С. 24—28.
3. Гребньова В. Катарсис. Олександр Довженко і тоталітаризм : монографія / Валентина Гребньова. — Кіровоград : Каменяр, 1997. — 150 с.
4. Довженко О. Вибрані твори / Олександр Довженко. — Л.: Каменяр, 1980. — 301 с.
5. Дятленко Т. Специфіка аналізу пейзажів у кіноповісті Олександра Довженка «Зачарована Десна» / Тетяна Дятленко // Всесвітня література та культура. — 2010. — № 4. — С. 18—21.
6. Євтух В. Нативізм [Електронний ресурс] / В. Євтух. — Режим доступу : <http://ethnoencyclopedia.info/n/>. — Заголовок з екрану.
7. Іванишин П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти) : монографія / Петро Іванишин. — Дрогобич : Відродження, 2005. — 308 с.
8. Ковалев Ю. В. От «Шпиона» до «Шарлатана» : Статьи, очерки, заметки по истории американского романтизма : монографія / Юрий Витальевич Ковалев. — СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2003. — 260 с.
9. Кошелівець І. Про затемнені місця в біографії Олександра Довженка // Олександр Довженко вчора і сьогодні. Затемнені місця в біографії. Збірник матеріалів / упор. Є. Сверстюк. — Луцьк: ВМА, 2005. — С. 45—114.
10. Марко В. П. Аналіз художнього твору : навч. посіб. / Марко Василь Петрович. — К.: Академвидав, 2013. — 280 с.
11. Марочко В. І. Зачарований Десною : Історичний портрет Олександра Довженка / Василь Іванович Марочко. — К: ВД «КМА», 2006. — 285 с.
12. Мащенко С. Філософські обрії Олександра Довженка : монографія / Станіслав Мащенко. — Чернігів : Чернігівські обрії, 2004. — 124 с.
13. Москаленко В. В. Соціалізація личности / Виктория Васильевна Москаленко — К.: Вища шк., 1986. — 200 с.
14. Медвідь Н. Національна своєрідність психологізму О. Довженка / Неля Медвідь // Дивослово. — 1999. — № 9. — С. 53—55.
15. Тримбач С. В. Олександр Довженко : Загибель богів: ідентифікація автора в національному часопросторі / Сергій Васильович Тримбач. — Вінниця : Глобус-Прес, 2007. — 800 с.
16. Шудря М. Геній найвищої проби / Микола Шудря. — К.: Юніверс, 2005. — 154 с.
17. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії / Олена Юрчук. — К.: Академія, 2013 — 221с.

V. DONIY
Mykolaiv

THE ELEMENTS OF NATIVISM IN THE FILM NOVELS «ENCHANTED DESNA» BY O. DOVZHENKO

The main features of nativism in the literary are analyzed in the article. We try to define nativism concepts in the film novel «Enchanted Desna» by O. Dovzhenko.

Key words: nativism, concept, image, film novels.

В. С. ДОНІЙ
г. Николаев

ЭЛЕМЕНТЫ НАТИВИЗМА НА МАТЕРИАЛЕ ПОВЕСТИ О. ДОВЖЕНКО «ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА»

В статье рассмотрены основные черты нативизма в литературоведении. Предпринята попытка выделить нативистские концепты в художественном тексте киноповести А. Довженко «Очарованная Десна».

Ключевые слова: нативизм, концепт, образ, киноповесть.

Стаття надійшла до редколегії 26.08.2014 р.